

Lietuvos įvaizdžio formavimas egzilio tekstuose šeštajame dešimtmetyje

Įvadas

Vieša paslaptimi yra virtęs faktas, kad traukdamiesi iš Lietuvos, išeiviai turėjo kažką palikti gimtinėje: žmoną, vaikus, tėvus, draugus ir pačią gimtinę. Todėl šeštajame dešimtmetyje išeivių kūriniuose atspindimas Lietuvos, kaip išduotos valstybės įvaizdis.

Jausdami kaltę ir nostalgiją savo valstybei išeiviai stebėjo įvykius Lietuvoje ir bandė suteikti pagalbą iš išorės. 1953 m. pasibaigęs paskutinis partizaninio karo etapas, masiškai plečiamas kolūkų tinklas, kuris 1951 m. siekė 2923 kolūkius skatino gręžtis į Vakarus. Buvo vis dar tikima, kad Vakarų valstybės pradės naują karą su Sovietų Sąjunga dėl pavergtų tautų padėties. Tačiau neramumai Vengrijoje, 1959 m. revoliucija Kuboje prikaustė pasaulio lyderių žvilgsnius. Išeiviams liko vis mažiau tikėjimo prarastos valstybės atgimimu. Todėl buvo ieškoma būdų kaip suartėti su likusia tautos dalimi. Pradėjo daugėti tokių kūrinių, kaip M. Katiliškio „Išsilgę laukiam“, „Užuovėja“, „Išėjusiems negrįžti“.

Šio darbo tikslas ir būtų analizuojant išeivių tekstus pateikti suformuotą Lietuvos įvaizdį, tokį, kokį pateikė autoriai. Todėl tarp analizuojamų tekstų atsidūrė 1951-1961 m. išeivijoje skelbiami tekstai. Šeštame dešimtmetyje jų tekstus leido periodiniuose leidiniuose, antologijose arba nedideliu tiražu išleistose knygelėse. Iš tokių autorių būtina paminėti rašytojus, kurie debiutavo jau gyvendami Vakarų Europoje. Tai yra Marius Katiliškis¹, Leonas Lėtas², Vincas Rastenis³, Simas Sužiedėlis⁴. Jie visi yra gimę nepriklausomoje Lietuvoje, o pokario arba karo metais pasitraukė į Vakarus. Todėl jie atstovauja politinės emigracijos išeiviją.

Taip pat labai svarbu paminėti, jog daugelis šių autorių (išskyrus M. Katiliškį) priklausė tarpukariu tokioms populiariomis buvusioms organizacijoms: Lietuvos Šaulių sąjungai, Vyriausiajam Lietuvos išsilaisvinimo komitetui (VLIKas), amerikų lietuvių tarybai (ALTA), Pasaulio lietuvių bendrijai (PLB), įvairioms politinėms partijoms ir k.t. Todėl galima drąsiai tvirtinti, kad pasirinkti autoriai dalyvavo visuomeninėje ir politinėje lietuvių socialinėje erdvėje. Pagrindinis išeivijos tikslas buvo valstybingumo atkūrimas. Todėl šiame darbe nebus autoriai diferencijuojami pagal amžių arba politines partijas. Vienas tikslas ir bendra patirtis nepriklausomoje Lietuvoje su nostalgijos priemaišomis neleido įsipliekti ideologinams konfliktams išeivijoje. Visgi, rašytojai analizavo

¹ Katiliškis M., *Užuovėja*, Terra, 1952. / Katiliškis M., *Išėjusiems negrįžti*, Terra, 1958. / Katiliškis M., *Išsilgę laukiam*

² Lėtas L. *Antroji proza*, 1951.

³ Rastenis, V. *Priverstinės revoliucijos padariniai Lietuvoje* // metmenys. 1960.

⁴ Sužiedėlis S. *Ateitininkai lietuvių egzistencinėje kovoje* // Aidai. 1954.

demokratijos klausimų svarstymus, analizavo Sovietų Sąjungoje kylančius neramumus. Darbe bus atsiribota nuo šių svarstymų. Nes tai yra atskiro darbo tema.

II. Lietuvos įvaizdžio formavimas egzilio tekstuose šeštajame dešimtmetyje

a) Lietuvos už geležinės uždangos įvaizdis

Po Antro pasaulinio karo daugiau nei 70 000 lietuvių pateko į Vakarų Europos šalis. Iš jų apie 65 tūkst. į Vokietiją, 2870 – į Daniją, 700- Norvegiją, 400 – Italiją. Kelis tūkstančiai į Australiją. Dar po kelis šimtus į Prancūziją ir Šveicariją. Antroje šešto dešimtmečio pusėje silpo tikėjimas vakarais. Kalbant apie Lietuvos viziją šeštojo amžiaus egzilyje, reikia atsakyti į keletą klausimų. Pirmiausiai reikia atsakyti į klausimą – kodėl išeiviams apart buities ir išgyvenimo klausimų tai rūpėjo. O taip pat svarbu atsakyti į klausimus – ir kodėl jie pasirinko kurti būtent tokius Lietuvos įvaizdžio projektus?

Taikliausiai į pirmąjį klausimą atsakė A. Kasiulaitis: „Esame politiniai ir tik politiniai emigrantai.“⁵. Esame apsręsti politikos, - rašė jis. „Draugas“ redakcija rašė: „Vieniems išeivijos sąvoka atrodo graži ir prasminga, kitus, būtent po Antrojo pasaulinio karo į Vakarų tremtį nuo okupacinio režimo pasitraukusiuosius jis žeidžia. Mes neišėjome savo noru, nesame išeiviai, - sako jie, - Esame užsienyje gyvenantys lietuviai.“⁶. Tam pritartų ir Algimantas Mackus, kuris septinto ir šešto dešimtmečio sandūroje rašė: „...nėra nieko baisesnio žmogaus gyvenime, kaip neturėti žemės, kurią visais atžvilgiais galėtum pavadinti sava.“⁷.

Kita vertus, Leonardas Andriekus yra griežtai nusistatęs prieš sąvokos tremtis vartojimą. Jis rašė: „Esame išeiviai, ne tremtiniai. Todėl ir gyvename išeivijoje, o ne tremtyje.“⁸ Juk išeivija kartais tapatinama su emigracija, o ne tremtimi.

Katastrofų epocha išardė klasikinių vertybių pusiausvyrą, bent kuriam laikui ištrynė pažiūrių ir ideologijų skirtumus. Dalis rašytojų save vadino tremtiniais, ne savo noru atsidūrusiais svečiose šalyse. Situacijos tragizmą siejo su biblinio epizodo situacijomis, nostalgiją jautusiais kūrėjais – Dantei, Ovidijui. Daugelis emigrantų emigraciją suvokė kaip laikiną savo gyvenimo laikotarpį ir jį siejo su Lietuvos istorijos juodoju puslapiu.

⁵ Kasiulaitis A., *Ateitininko tautinis kelias*, Aidas, nr. 7, p.156, 1953.

⁶ Škiudaitė A.V., *Apie užsienio lietuvių spaudą*. [Interaktyvus]. Žiūrėta 2016 – 05 – 20. [Prieiga per internetą]: <http://www.tekstai.lt/tekstu-naujienos/4049-audrone-v-skiudaite-apie-uzsienio-lietuviu-spauda>.

⁷ Mackus A., *Ir mirtis nebus nugalėta* (Eilėraštis), 1960.

⁸ Andriekaus laiškas Bradūnui 1950 rugsejo 20 d. MLLM106272.

Kita vertus, kalbame apie jauniausią Vokietijos stovyklinėje gadynėje poetų kartą, kurios vaikystės prisiminimuose vis dar gyvi prisiminimai apie tėvynę. Todėl pagrindinė egzilio kūrybos problema toje situacijoje, kur žmogus pasiekia savo tolerancijos prievartavimui ribą, yra laisvė.

Šeštajame dešimtmetyje itin didelę reikšmę turėjo rašytojų draugijos, kuriose iš rašytojų buvo tikimasi rašyti apie Lietuvą. Vienas garsiausių epizodų J. Meko aprašytas žydų berniukas, kuris buvo nušautas Vilniaus gete⁹. Autoriai jį pavertė istorijos neteisingumo simboliu. O išeivių sąžininei iškėlė uždavinį – įsipareigojimas berniuko neužmiršti. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad visa išeivija idealizuoja Lietuvą. Pirmajai išeivių bangai, Lietuva asocijavosi su berželių ir saulės kraštu, kur viskas sava. Tačiau išeivių bendruomenė neatsiribojo nuo Lietuvos realijų ir neužkoncervavo gimtinės įvaizdžio laike. Atsirado skepticizmo, neleidžiančio garbinti jokių dievų. Algimantas Mackus¹⁰ rašo desperatišką himną partizanams dar gyviems atminyje:

*“nespėję dedikuoti savo mirties
tobulai tragedijos atomazgai,
negyvenę didvyrių nei pamišėlių žemėse,
patetiškai glaudžiatės seno istorijos herbo”.*

Rašytojai skatino atjausti kito žmogaus skausmui. Nes, pasak jų tik tai galėjo pateisinti bet kokį sąjudį (net ir komunizmą). Lietuva, antroje šeštojo dešimtmečio pusėje, išeivių kūryboje vaizduojama kaip neturinti vilties būti išgelbėta. Štai A. Mackus rašė: “Šioje vietoje iškyla klausimas: ar galima pateisinti skausmą, laukiantį visų, kurie išeivijoje apsispręs už lietuviškąją žmogiškumo formą, už buvimą ne tik mažais, bet ir skriaudžiamųjų, be vilties išsigelbėti, pusėje?/ Ir gal kaip tik todėl, kad laisvė Lietuvoje laidojama, yra ji (ir laisvė, ir Lietuva) „archyvuose neblunkantis koliažas“, angažuojas sau gyvųjų žmogiškumą ir žmogiškųjų gyvybę.”¹¹.

Egzilyje itin dažnai Lietuva vaizduojama kaip išduota išeivių, kitų vakarų valstybių šalis. “Argi begalima rašyti krauju, kai auga kiekviename Drebulė, išdavusi Žilviną – ir jo nebėra”¹².

Su šiais žodžiais lyg patvirtinamas išeivių bendruomenėje įsipareigojimų Lietuvai buvimas ir kaltės pripažinimas.

⁹ Kavolis V., *Nužemintųjų generacija. Egzilio pasaulėjautos eskizai*. [Interaktyvus]. Žiūrėta 2016 – 05 – 23. [Prieiga per internetą: < http://www.saltiniai.info/files/literatura/LH00/Vytautas_Kavolis_Nužemintųjų_generacija.LHC600A.pdf >

¹⁰ Ten pat.

¹¹ Ten pat.

¹² Ten pat.

Atsakymo į antrąjį klausimą galima ieškoti vakaruose išeistoje Milošo knygoje „Pavergtas protas“¹³. Knygoje bandoma atskleisti komunizmo prigimtį. Politinių dispute metu, santariečiai išreiškė solidarumą ne tik su 1956 – ūjų Vengrijos sukilėliams, bet ir su kylančiais protesto sąjudžiais JAV. Santariečiai išreiškė solidarumą kovotojams prieš karą Vietname, rasinė diskriminacijos priešininkams, kolonijinių valstybių tautinio apsisprendimo šalininkams.

Šeštajame dešimtmetyje buvo parašyti svarbiausi išeivijos kūryniai:

- M. Katiliškio „Užuovėja“ (1952).¹⁴
- M. Katiliškio „Miškais atena ruduo“ (1957)¹⁵.
- A. Škėma „Balta drobulė“ (1958)¹⁶,
- B. Pūkelevičiūtė „Aštuoni lapai“ (1956)¹⁷.

Šiuose kūrinuose kovą už laisvę bei pilietines teises ir už savo tautos bei bendruomenės „demokratinį“ funkcionavimą šie autoriai suvokia kaip prigimtine būtinybę. Kita vertus, juose lyg apeliuojama, kad viskas kas buvo gražu Lietuvoje mirė. Jokios kultūros, politikos, švietimo. – Viskas pasikeitę svetimą arba susvetimėję („susidvejinę“ – Škėma.).

Po gero dešimtmečio į kūrybinę arena išėjęs A. Kasiulis ir B. Nemickas¹⁸ įvardijo iki tol išeivijos suformuotą uždavinį politinei emigracijai, kurį jau vykdė politinės organizacijos. Jį apibūdino kaip stiprinti lietuvių dvasią, kelti vakaruose Lietuvos nepriklausomybės klausimą, bei siekti Lietuvos nepriklausomybės. Jie įkvėpė naują tikėjimą viltį jau beprarandantiems išeiviams. Todėl septintą dešimtmetį egzilyje galima laikyti lūžiniu laikotarpiu išeivių tarpe. Visgi, tai nebetelpa į mūsų darbo rėmus. Todėl nebus plačiau analizuojama.

Išanalizavus pagrindinius lietuvių už geležinės uždangos įvaizdžio projektus būtina pereiti prie dar vieno klausimo ir konstatuoti kokie valstybingumo – Lietuvos nepriklausomybės keliai buvo svarstomi egzilyje, šeštajame dešimtmetyje.

b) politinės santvarkos vizija

¹³ Milošas Č., *Pavergtas protas*, Vilnius, 2011.

¹⁴ Katiliškio M., *Užuovėja*, Terra. 1952.

¹⁵ Katiliškio M., *Miškais atena ruduo*, 1957.

¹⁶ Škėma A., *Balta drobulė*, 1958

¹⁷ Nemickas Br., *Kelias į Lietuvos nepriklausomybę // Į laisvę*. 1978. Nr. 72 (109). P. 6.

¹⁸ Ten pat.

Išėivijoje buvo juntamas ideologinis susiskaldymas. Tarkime, tarp santariečių, kurių suvažiavimuose Mičigane sukviėdavo pokario kūrėbinę elitą, ir katalikų. Pirmajai atstovavo krikščionys demokratai, Lietuvių Frontas (LF), ateitininkai bei kitos katalikiškos organizacijos. Katalikai, ateitininkai per LFą inicijavo PLB sukūrėmą. Jie taip pat bendradarbiavo su išėivijos tautininkais ir kairiosiomis organizacijomis. Liberaliajai išėivijai atstovavo santaros-šviesos federacija.

Apskritai kalbant 1957 – 1959 m. išėivijos vienas didžiausių kultūrinio pakilimo laikotarpių. 1957 m. buvo įsteigtas "Lietuvių tautinių Šokių Institutas", skirtas tautinių šokių puoselėjimui. 1958 m. Chicagoje įvyko 1-as "Mokslo ir Kūrėbos Simpoziumas".

Tad nenuostabu, kad šeštojo dešimtečio pabaigoje į kūrėbinę areną įžengia nauji veidai. Su jaunatvišku polėkiu prasideda naujos diskusijos apie Lietuvos nepriklausomybės atgavimo galimybes. 1952 m. J. Aistis laiške, rašytame H. Nagiui, užsimena apie pirmą trumpą susitikimą „su jaunaisiais“, – ir čia pat pasitaisoma: „su subrendusiais plunksnos draugais“ .

Visgi, pirmieji svarstymai apie galimą Lietuvos nepriklausomybę yra labia nedrąsūs. Apie tai nėra daug medžiagos tyrimui. Todėl Lietuvos valstybingumo svarstymo šeštajame dešimtmetyje egzilijoje tema yra puiki terpė nuosekliems moksliniams tyrimams. Norint atsakyti į iškeltą uždavinį reikia išnagrėnėti pirmosios Lietuvos Respublikos vertinimą egzilyje.

Tuo metu, atvyko naujų imigrantų, jau iš sovietų sąjungos. Rašytojai net nedvejojo, kad sovietų sąjunga grius (vieni galvojo, kad griuvimo pradžia impulsą duos Kinijos ir Sovietų Sąjungos karas, kiti – disidentinis judėjimas).

Egzilis susiskirstė į dvi grupes – kad Lietuvai geriausia išėitis naudotis – Sovietų Sąjungos konstitucijos spragomis ir spragų dėka tapti suverinia valstybe. Kiti gi pasisakė tik už visišką žmogaus teisių užtikrinimą, kurį, anot, autorių gali užtikrinti tik demokratija¹⁹. Todėl ir pirmosios Lietuvos Respublikos politinis gyvenimas buvo vertinamas labai kontraversiškai. Štai, V. Vaitiekūnas išprovokavo diskusinio laikotarpio kritiką. Jis rašė: “Nei jokios santvarkos nėra tobulos, kaip ir nei jokio žmogaus ir, juo labiau, jokios tautos nėra tobulos.”²⁰. J. Girnius laikėsi nuomonės, kad Lietuva gali funkcionuoti tik kaip laisva Respublika. Jis nepriklausomybės pabaigos nebandė interpretuoti, vertinti ar kitaip ieškoti kaltų, kas buvo itin populiari tarp to laikmečio išėivių. J. Girnius rašė jog: “niekas nėra kaltas už tai, kas virš jo jėgų. Nesame ir mes kalti, kam tesame maža tauta, nepajėgianti brutaliai jėgai fiziškai atsispirti”. A. Smetonos laikysena iki tol dažnai nusakoma kaip gėdingas pabėgimas: “jis <...> neišvengiamas norint išlikti gyvam. Žinoma, pasilikimas tėvynėje, kančia ir

¹⁹ *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija (XX a. pirmoji pusė)*, Vilnius: Justitia, 2005, 392 p.

²⁰ Milerytė G., *Egzilio mąstytojų požiūris į Pirmąją Lietuvos Respubliką*, [Interaktyvus]. Prieiga per internetą, [žiūrėta 2016 – 05 15]: < http://www.iseivijosinstitutas.lt/var/uploads/file/iseivijosreferatas-mileryte_2007.pdf.

mirtis su savaisiais būtų reiškę “didelį dvasinį kapitalą kartoms”, tačiau ne kiekvienam lemta tapti didvyriu, nelemta juo tapti buvo ir A. Smetonai. “²¹.

Tuo tarpu, V. Rastenis įžvelgia didesnę pavojų, kurį Sovietai atnešė į Lietuvą. Pasak autoriaus, nepriklausomybės atgavimas taptų savaime tam tikrų dalykų atėmimu, kurie jau tapo gyvybiškai svarbūs. Labiau detalizuodamas jis pateikia pramonės plėtimą, dėl, kurio Lietuvos ūkis darosi priklausomas nuo Rusijos gamtinių išteklių. Autorius pastebi, kad vyksta tylus Lietuvos visuomenės pritarimas primetamiems socialinės ir ūkinės santvarkos primetimo būdams²². V. Rastenis: “atsikračius rusų kompartijos ir biurokratijos, nepriklausomos Lietuvos idealas naujoje Lietuvos kartoje gali nebūti – valstybė su visai tokiais pačiais rekvizitais, kuriais didžiavosi ir gėrėjosi pirmoji Lietuvos respublika: absoliutus suverenumas (bent teritorijoje), diplomatiniai santykiai, sargybonis apstatytos valstybės sienos, muitinės, eksporto – importo licencijos, devizijų kontrolės priemonėmis nuo infliacijos saugojama nuosava valiuta, savomis jėgomis nepajėgiama moderniai apginkluoti sava kariuomenė”²³. Vėliau, jau disidentiniam judėjimui įsibėgėjant tokią nuomonę parėmė ir A. Štromas, kurs pasitraukė į Vakarus daug vėliau. Jis sustabarėjusiase liberalų išėivijos sparne įnešė tikrą audrą²⁴ pasakydamas, kad: “Lietuvoje (žinoma nepriklausomoje) turi būti įvesta santvarka, atitinkanti tautinius interesus bei tradicijas, bet beveik niekur nerasime reikalavimo, kad toji santvarka nustotų buvusi socialistinė.”. Pasak, A. Štromo, kuris analizuodamas disidentinę Lietuvos spaudą, prieina išvados, kad Lietuvoje, politinė prasme norima įkurti: “...tokią gana savotišką socialistinę santvarką su daugiapartinė sistema su neribotom Katalikų Bažnyčios, o taip pat ir kitų religinių bažnyčių teisėmis, pilna kelionių laisve, o taip pat visų pilietinių žmonių teisių saugia garantija,”²⁵.

Šeštam dešimtmečiui besibaigiant tapo akivaizdu, kad bendro sutarimo kokia turėtų būti santvarka atgavus Lietuvos nepriklausomybę surasti bus beveik neįmanoma. Lietuvos įvaizdis jau nebuvo kuriamas kaip pavergtos ar nuskriaustos. Visa egzilio kūryba ir išėivių pastangos buvo nukreiptos svarbiausio tikslo link – surasti nišą, kurios dėka būtų pasiekta Lietuvos nepriklausomybė.

²¹ Ten pat, p.5.

²² Rastenis V., *Priverstinės revoliucijos padariniai Lietuvoje* // metmenys. 1960. Kn. 3. P. 44.

²³ Ten pat, p.45.

²⁴ Bartkevičius K., *Lietuvos ateities vizija egzilio tekstuose 7-8 dešimtmečiuose*, 2003.

²⁵ Štromas A., *Politinė sąmonė Lietuvoje ir joje atsispindinčios ateities vizijos*, P. 54.

c) Lietuvos visuomenės įvaizdis

Lietuvių egzilio mąstytojai sekė žinias iš Lietuvos, jas komentavo, interpretavo, bandė pateikti savo požiūrį ir nuostatas dėl įvairių tėvynės reikalų. Vertinant pasisakymų objektyvumą reikia turėti omenyje, kad išeiviai neturėjo priėjimo prie duomenų bazių. Dažniausiai rėmėsi nuogirdomis ir išgirstais keliais faktais. Norėdami atskleisti egzilio kūriniuose kurtą Lietuvos visuomenės įvaizdį galime pasitelkti keletą aspektų. Pirmiausia turėtume pažvelgti koks Lietuvių moterų įvaizdis buvo kuriamas vakarų valstybėse gyvenančių išeivių. Kadangi Lietuviškam mentalitetui visada buvo svarbus moters-motinos pradas. Kita prizmė galinti atskleisti Lietuvos visuomenės įvaizdį galėtų būti išeivijoje kurtas bažnyčios įvaizdis.

V. Kavolis aiškina, sovietinė lygybė įgalino moterį eiti dirbti. Tačiau neišlaisvino iš patriarchalinėje visuomenėje priimtų dogmų²⁶. V. Kavolis atkreipia dėmesį: „Kol mergina eina į mokyklą, tėvai ir artimieji iš jos reikalauja gerų pažymių, o ir ji pati nori išnaudoti šią vienintelę jos gyvenime pasitaikysiančią progą pakonkuruoti su vyrais, kaip lygus su lygiu. Bet tuo pat metu jinai turi vaidinti kvailesnę, negu ji yra, kad vyruose būtų populiori.“. Tad po mokyklos (ar universiteto) baigimo, moteris savaime įsilieja į visuomenę, kur jai tenka iš anksto numatytas menkesnis vaidmuo. Sovietinėje Lietuvoje pagrindinės moterų procesijos buvo – mokytoja, gydytoja, buhalterė²⁷.

Taigi, moteris sovietinėje Lietuvoje šeštame dešimtmetyje vaizduojama kaip prisitaikanti, tyli ir turinti mažesnes galimybes įsitvirtinti visuomenėje. Dar didesnio išeivių dėmesio susilaukė persekiojama katalikų bažnyčia ir tikinčiųjų padėtis okupuotoje Lietuvoje. Šeštas dešimtmetis buvo paženklintas dviem represijų prieš kunigus bangomis (1945–1953 m. ir 1957–1958 m.), Lietuvoje. Todėl itin aktyviai išeiviai rašė apie kunigų ir tikinčiųjų situaciją. Jie teigė, kad Lietuvoje, tikintieji yra pasidalinę į dvi stovyklas – kovotojai už tikėjimą ir susitaikėliai.

Stovyklas vienijančių asmenų skaičių Z.Rekašius bandė skaičiuoti pagal skyrybų skaičių: „jis žiūrėjo į skyrybų skaičiaus išaugimą nuo 1950 m. iki 1970 m. ir gavo rezultatą, jog skyrybų skaičius padidėjo net 11 kartų.“²⁸. To užteko, kad autorius konstatuotų tikinčiųjų ženklų sumažėjimą ir „susitaikėlių“ persvarą tylioje kovoje už tikėjimo laisvę.

T. Remeikis ragino kilti į kovą. Anot jo: „būtų nerimta norėti išsikovoti bažnyčiai laisvę be jokių aukų. Išeivis teigia, kad : „jeigu bus suiminėjami kunigai pasaulis geriau supras komunizmo nešamą „pilną religinę laisvę“, o kenčiančių lageriuose auka pažadins tautiečius kovoti ne tik už

²⁶ Kavolis V., *Nepriklausomųjų kelias : publicistikos straipsniai (1951-1965)*, Vilnius, 2006.

²⁷ Ten pat.

²⁸ Verkelytė D., *Moterų egzilio apmąstymai*. 2001.

tikėjimo laisvę, bet ir iš vis nusimesti tironijos jungą.”²⁹. Kovą už tikėjimą daugelis VLIKo narių sutapatino su patriotine kova už Lietuvos nepriklausomybę. Buvo ir tokių, kurie prisiminė kunigų neigiamą reakciją į A. Smetonos reformas ir sake, kad kunigų ir tikinčiųjų pasitikėjimą laimėti nėra sudėtinga: „Pakaktų tikrai atskirti valstybę nuo bažnyčios, leisti katalikams statyti bažnyčias naujuose didmiesčių rajonuose, suteikti šiek tiek spaudos laisvės bei katekizmo, ir daugelis katalikų būtų valdžiai dėkingi”³⁰.

Kita vertus, bažnyčios veikla buvo tiesiogiai siejama su švietimo situacija Lietuvoje. K.Drunga teigė, kad tauta Lietuvoje buvo labiau apsišvietusi negu bet kada anksčiau. Tautos sąmoningumo lygis taipogi aukštas, o kai kurių išvažiavusių teigimu „lietuviškumas tų žmonių sąmonėje esąs didesnis negu, galbūt, bet kada anksčiau”³¹.

Visa informacija, kurią pateikdavo sovietai buvo neigiamai priimama ir prilyginama propagandai. Išeivių kūryboje taip ir liko Lietuvos, kurios miškuose tebesislepia partizanai, įvaizdis. Pesimistiniai nuogastavimai buvo iliustruojama mintimis, esą net ir Stalino mirtis nepadės prarastam kraštui. S.Sužiedėlis rašė: “Taigi lietuvių tauta yra sunkioje egzistencinėje kovoje. Vienu metu ji puolama keliais frontais: religiniame – ateistinės bolševikų pasaulėžiūros, politiniame – rusų okupacijos ir komunistinės diktatūros, tautiniame – agresyvios svetimos kultūros, vitaliniame – tautos žudymo ir išblaškymo.”³². Autorius rašė, kad išėivių pagalba ir palaikymas paskatins pasipriešinimą negandoms. Panašius laurus prisiskiria ir kitas žymus išėivių autorius Vytautas Kavolis. Jis rašo: “Bendruomenę riša tie tretieji, kurių iš mandagumo dar neminėjome, nes jie esame mes patys. Tai integralūs liberalai”³³.

Visgi, galima sakyti, kad dalis išėivių laikė save Lietuvos laisvintojais. Didžiąjai lietuvių bendruomenės daliai konservatyvėjant, išėiviai, aiškiau suvokė santykių su Lietuva svarbą ir problemas, o tikėjimo palaikymą kaip ramstį ir patriotizmo sklaidą. Priskirdamas, pasimetimus tarp kairės ir dešinės, Amerikos ir Lietuvos. Šiame procese moters vaidmuo Lietuvių namuose sulaukė mažesnio išėivių dėmesio.

²⁹ Šniaukštaitė E., *Egzilio mąstytojų požiūris į bažnyčios padėtį sovietų okupuotoje Lietuvoje*/ mokslinis darbas. Kaunas. 2014.

³⁰ Ten pat.

³¹ Drunga K., *Padėtis Lietuvoje – iš parvažiavusiųjų perspektyvos* // Metmenys. 1959 m. Kn. 1. P. 113.

³² Sužiedėlis S. *Ateitininkai lietuvių egzistencinėje kovoje* // Aidai. 1954 nr. 8. p. 338

³³ *Žvilgsniai*, 1958, Nr. 6.p.3.

Išvados

- Šeštas dešimtmetis vienas sudėtingiausių egzilio laikotarpių. Laikotarpis, kurio metu pirmųjų ir tikrųjų išeivių kūryboje atsiskleidžia tikrieji Lietuvos kataklizmai. Tai laikotarpis, kuriame kartu su nuo išeivijos jaučiamos nostalgijos ir kaltės dėl nelaimėje paliktos gimtinės iki visiško tikėjimo būsimos nepriklausomybės praradimo ir susitaikymo su situacija keičiasi ir Lietuvos kuriamas įvaizdis.
- Pirmaisiais šeštojo dešimtmečio metais Lietuvos įvaizdis buvo kuriamas kaip okupuoto ir nusiaubto krašto. Paskutiniaisiais šeštojo dešimtmečio metais svarstoma Lietuvos santvarkos galimybės, liaupsinant nuo represijų kovojančius tikinčiuosius, kunigus, visuomenėje nepilnai galinčias atsiskleisti moteris. Egzilams reikėjo didvyrių. Todėl nepaskutinę vietą kūryboje užėmė partizaninis karas. Todėl matė Lietuvą tokią, kokią norėjo matyti. Kūryboje nebuvo vietos paprastam, kasdieniniam gyvenimui.
- Pastebimas gana mistifikuotas tautos vienybės perteikimas. Tauta suvokiama kaip nacija. Autoriai nekalba arba beveik nekalba apie lenkus ir rusus, iki karo gyvenusius Lietuvoje. Taip pat išeiviai sau prisiėmė būtinybę išsaugoti tautiškumą ir kovoti dėl šalies nepriklausomybės. Tačiau susiskaldymas išeivijoje – dviejų skirtingų Lietuvos valstybės modelių sukūrimas ir ideologinių stovyklų susiformavimas išeivijoje skatino egzilio aktyvumą ir kūrybingumą.

Literatūros sąrašas

1. Andriekaus laiškas Bradūnui 1950 rugsejo 20 d. MLLM106272.
2. Bartkevičius K., *Lietuvos ateities vizija egzilio tekstuose 7-8 dešimtmečiuose*, 2003.
3. Drunga K., *Padėtis Lietuvoje – iš parvažiauvusių perspektyvos* // Metmenys. 1959 m. Kn. 1. P. 113.
4. Mackus A., *Ir mirtis nebus nugalėta. Eilėraštis*, 1960.
5. Milerytė G., *Egzilio mąstytojų požiūris į Pirmąją Lietuvos Respubliką*, 2007, [Interaktyvus]. Prieiga per internetą, [žiūrėta 2016 – 05 15]: <
http://www.iseivijosinstitutas.lt/var/uploads/file/iseivijosreferatas-mileryte_2007.pdf.
6. *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija (XX a. pirmoji pusė)*, Vilnius: Justitia, 2005, P. 392.
7. Lėtas L., *Antroji proza*, 1951.
8. Kasiulaitis A., *Ateitininko tautinis kelias*, Aidai nr. 7, p.156, 1953.
9. Kavolis V., *Nužemintųjų generacija. Egzilio pasaulėjautos eskizai*, [Interaktyvus], Žiūrėta 2016 – 05 – 23, [Prieiga per internetą: <
http://www.saltiniai.info/files/literatura/LH00/Vytautas_Kavolis_Nuzemintuju_generacija.LHC600A.pdf>
10. Katiliškis M., *Užuovėja*, Terra, 1952.
11. Katiliškis M., *Išėjusiems negrįžti*, Terra, 1958.
12. Kavolis V., *Tremties tikrovė ir keliai į lietuviškumą* // Santaros knyga, 1954.
13. Kavolis V., *Nepriklausomųjų kelias : publicistikos straipsniai (1951-1965)*, Vilnius, 2006.
14. Rastenis V., *Priverstinės revoliucijos padariniai Lietuvoje* // Metmenys, 1960. Kn. 3. P. 44.
15. Sužiedėlis S., *Ateitininkai lietuvių egzistencinėje kovoje* // Aidai, 1954 nr. 8. p. 338.
16. Šniaukštaitė E., *Egzilio mąstytojų požiūris į bažnyčios padėtį sovietų okupuotoje Lietuvoje*// mokslinis darbas. Kaunas. 2014.
17. Škiudaitė A.V., *Apie užsienio lietuvių spaudą*, [Interaktyvus]. Žiūrėta 2016 – 05 – 20. [Prieiga per internetą]: <http://www.tekstai.lt/tekstu-naujienos/4049-audrone-v-skiudaite-apie-uzsienio-lietuviu-spauoda>.
18. Štromas A., *Politinė sąmonė Lietuvoje ir joje atsispindinčios ateities vizijos*, p. 54.
19. Verkelytė D., *Moterų egzilio apmąstymai*, 2001.
20. *Žvilgsniai*, 1958, Nr. 6.p.3.